

KRIMINALITET, ARBEJDSLØSHED OG SYGDOM BLANDT VOKSNE MENNESKER MED EN BELASTET OPVÆKSTBAGGRUND

En dansk forløbsundersøgelse fra 1948 til 1979 (I)

Af TAVS FOLMER ANDERSEN og FLEMMING BALVIG

Ud fra en socialhistorisk betragtning er det interessant at følge den generation, som kom til verden under og lige efter 2. verdenskrig. Mens de trådte deres barnesko, var der flere heste end biler, men efterhånden som de voksede til, gennemgik samfundet omkring dem meget dybtgående forandringer, hvis sociale og menneskelige konsekvenser vi endnu ikke kender til bunds.

Danske børn fra denne generation indgik i Vagn Christensen's undersøgelse fra midten af 50'erne, som omhandlede sammenhængen mellem opvækstvilkår og sygelighed (1). Resultaterne bestyrkede en forståelse af den udprægede betydning, som børnenes materielle opvækstbetingelser har for sundheden.

Et tiår senere fremkom Gustav Jonssons undersøgelse om kriminaliteten i den svenske ungdom fra selv samme generation (2). Jonssons undersøgelse dokumenterede opvækstbetingelsernes ligeledes afgørende betydning for senere forekomst af kriminalitetsproblemer i ungdomsårene.

Ved en sammenligning af de to undersøgelser finder man en slående overensstemmelse mellem de opvækstvilkår, som ifølge den danske undersøgelse giver anledning til sygelighed, og de vilkår, som efter den svenske undersøgelse giver ophav til kriminalitetsproblemer. Selv om de to undersøgelser på grund af metodologiske og nationale forskelle ikke er strikt sammenlignelige, tegner der sig dog et fælles billede af belastende opvækstvilkår, hvor klassetilhørsforhold, boligforhold, familieforhold osv. synes at være befordrende for senere udvikling af såvel sundheds- som kriminalitetsproblemer.

Problemstilling

Et centralt socialhistorisk spørgsmål er i denne sammenhæng, hvorvidt sådanne materielt belastende opvækstvilkår blev begyndelsen til et livsløb præget af sygdom, kriminalitet og sociale problemer. Formåede udbygning

gen af »velfærdsstaten« i denne periode at løse båndet mellem de materielle opvækstbetingelser og den senere forekomst af sociale og helbredsmæssige problemer i denne »velfærdsgeneration«?

Den generation, der er tale om, voksede op i en historisk epoke, som delvist var præget af kraftig økonomisk vækst og en uhørt udvikling i statsapparatet. Det var endvidere karakteristisk for perioden, at en social udligning blev tilstræbt gennem uddannelsespolitik, socialpolitik og sundhedspolitik, økonomisk politik osv.

Ved en samlet betragtning gav udviklingen i 60'erne sig ikke udslag i en reduktion af de sociale problemers omfang. Tværtimod skete der en meget betydelig stigning i antallet af registrerede straffelovsovertrædelser, selvmord, dødsfald som følge af alkoholisme og narkotikamisbrug, ligesom antallet af psykiatriske patienter og invalidepensionister forøgedes kraftig. Den samfundsmæssige fordeling af sådanne problemer har været belyst gennem tværnsnitsundersøgelser. Eksempelvis har levevilkårsundersøgelserne klart demonstreret, hvorledes sociale og sundhedsmæssige problemer oplobes i bestemte belastede samfundsgrupper (3).

Med hensyn til kriminaliteten har det imidlertid været hævdet, at den totale stigning i antallet af registrerede lovovertrædelser blev ledsaget af en vis »social normalisering«. Heri ligger en formodning om, at kriminaliteten fra tidligere at have været et udpræget underklassefænomen, i løbet af 60'erne skulle have udviklet sig til et fænomen med ringe eller slet ingen klassemæssig afhængighed. Det var først og fremmest 60'ernes undersøgelser af unges faktisk begåede kriminalitet, som dannede grundlag for denne formodning, og undersøgelserne har siden været anvendt som en slags bevis for formodningens holdbarhed (4).

Disse tidligere undersøgelser mangler imidlertid den vigtige tidsdimension, som fremkommer ved at undersøge, hvordan børn med forskellige materielle opvækstvilkår klarer sig senere hen i tilværelsen.

Antagelsen om, at velfærdssamfundets fremvækst skulle have medført en udjævning af forskelle mellem befolkningsgrupperne måtte indebære, at der i »velfærdsgenerationen« skulle være en mindre udpræget sammenhæng mellem på den ene side de materielle opvækstvilkår, og på den anden side forekomsten af sygdom, kriminalitet, selvmord, arbejdsløshed osv. sidenhen i livet.

I det følgende gengives resultater fra en undersøgelse, der på flere måder er usædvanlig for dansk levekårsforskning. For det første drejer det sig om en longitudinel undersøgelse, hvor den samme gruppe mennesker er fulgt gennem en hel generation, og for det andet omfatter undersøgelsen oplysninger om et bredt spektrum af livsforhold, idet ikke blot kriminalitet er undersøgt, men tillige sygelighed og arbejdsløshed.

Undersøgelsen

Der er tale om en efterundersøgelse af det materiale, som Vagn Christensen omkring 1950 indsamlede til brug for sit disputatsarbejde om børns hospitalsindlæggelse og boligforhold.

Vagn Christensen dokumenterede, at børnesygeligheden var klart forøget blandt børn, som voksede op under materielt belastende omstændigheder. Undersøgelsens materiale omfattede samtlige 0-6 årige børn, som i perioden 1948-52 havde bopæl i bestemte københavnske gader, og som i samme tidsrum blev indlagt på en eller flere ud af 11 ikke-kirurgiske hospitalsafdelinger i København. Det materiale, som er overleveret, og som efterundersøgelsen bygger på, omfatter et udvalg af de gader, hvorfra det oprindelige materiale var rekrutteret.

Efter gennemgående restaurering er personoplysningerne i det overlevede materiale blevet opdateret, hvorved ikke mindre end 99,5 % kunne reidentificeres. På opdateringstidspunktet i 1979 var 88,2 % af den pågældende personkreds fortsat i live og bosat i Danmark, og det er disse 1.112 personer, som indgår i efterundersøgelsen (5).

I nærværende artikel beskrives livsbetingelserne for en *indeksgruppe*, hvis udgangspunkt i tilværelsen må karakteriseres som socialt, materielt og helbredsmæssigt belastet.

Denne gruppe består af 430 personer fra Vagn Christensen's materiale, som opfylder følgende 4 kriterier:

1. De er opvokset i bestemte københavnske sanerings- og slumkvarterer i perioden 1948-52
2. De har været hospitalsindlagt i førskolealderen
3. De er opvokset i familier, hvor forsørgeren var arbejder eller underordnet funktionær
4. De er opvokset i lejligheder af kritisabel kvalitet.

Som et eksternt sammenligningsgrundlag for denne indeksgruppe er der i 1979 sammensat en *referencegruppe* bestående af 904 personer, der er udtrukket som en tilfældig stikprøve blandt jævnaldrende personer, født i København og Frederiksberg - Rigshospitalet dog undtaget.

Oplysninger om senere livsafsnit er såvel for indeksgruppen som for referencegruppen indhentet fra en række offentlige registre omfattende Det Centrale Personregister, Indkomstregisteret, Arbejdsløshedsregisteret, Strafferegisteret, Landspatientregisteret samt det Centrale Psykiatriske Register. Disse oplysninger omhandler registreringer af socio-økonomiske forhold, erhvervstilknytning, arbejdsløshed, kriminalitet samt somatiske og psykiatriske hospitalsindlæggelser.

Registreringsperioderne for de forskellige typer af oplysninger varierer. Oplysninger vedrørende registreret kriminalitet foreligger for den samlede undersøgelsesperiode, hvorimod hospitalsindlæggelser og socio-økonomiske forhold kun er belyst for kortere eller længere perioder efter 1970 (6).

De registrerede straffelovsovertrædelser i indeksgruppen og referencegruppen kan sammenlignes på grundlag af oplysninger fra strafferegistrene vedrørende hele undersøgelsesperioden fra 1941 til 1979.

Tabel 1. Forekomst af personer med afgørelser for straffelovsovertrædelser i referencegruppen (n = 904) og indeksgruppen (n = 430) i 1979.

	Per tusinde personer i	
	indeksgruppe	referencegruppe
Afgørelser for straffelovsovertrædelser ialt	291	111
Tiltalefrafald	95	22
Bøder	128	44
Betingede domme	123	38
Hæftestraf	112	43
Fængsel	56	15
Ungdomsfængsel	26	3
Børne- og ungdomsværn	65	11

Som det fremgår af *Tabel 1*, er forekomsten af registrerede *straffelovsovertrædelser* mellem to og tre gange hyppigere i indeksgruppen end i referencegruppen.

Endvidere tiltager forskellen i hyppigheden af de enkelte sanktionsformer med styrken af de idømte straffe. Bøder, betingede domme og hæftestraf forekommer omkring tre gange hyppigere i indeksgruppen end i referencegruppen, fængselsstraffe og tiltalefrafald mellem fire og fem gange hyppigere og ungdomsfængsel forekommer hele otte gange hyppigere i indeksgruppen.

I indeksgruppen forekommer børneværnssager seks gange oftere end i referencegruppen, hvilket er tegn på en meget iøjnefaldende overhyppighed af tidlig kriminalitet i indeksgruppen.

De to gruppers *arbejdsmarkedstilknæytning* er ligeledes væsensforskellig. I indeksgruppen er der en klar overhyppighed af personer, som er marginaliseret i forhold til arbejdsmarkedet i forbindelse med arbejdsløshed, tidlig pensionering og erhvervsmæssig inaktivitet. I indeksgruppen er eksempelvis dobbelt så mange ude af arbejdsstyrken som i referencegruppen og blandt de erhvervsaktive er omkring tre gange så mange arbejdsløse.

En opgørelse over *indkomstforholdene* i 1977 har vist, at indeksgruppen tillige i økonomisk henseende var væsentligt ringere stillet end referencegruppen.

Hospitalsindlæggelse i voksenalderen kan for de to grupper sammenlignes på grundlag af oplysninger fra Landspatientregisteret og det Centrale Psykiatriske Register. Hyppigheden af *indlagte på somatiske hospitalsafdelinger* i perioden 1976-78 var følgende:

INDEKSGRUPPEN 21.3 %
REFERENCEGRUPPEN 14.0 %

For perioden 1970-79 var hyppigheden af *indlagte på psykiatriske afdelinger*:

INDEKSGRUPPEN 8.9 %
REFERENCEGRUPPEN 4.1 %

En række diagnosekategorier forekommer i indeksgruppen med en hyppighed, der er mellem to og tre gange større end hyppigheden i referencegruppen. Det drejer sig om kategorierne: sygdomme i urin- og kønsorganer, traumer, forgiftninger m. m., svulster samt narkomani og personlighedsforstyrrelser. Yderligere en række diagnosekategorier optræder med en hyppighed, der er mere end tre gange større: psykiske lidelser, psykogene psykoser og selvmord.

Generelt er der en tendens til, at forskellene er størst for de mentale forholds vedkommende, men også de somatiske diagnosekategorier er markant overrepræsenteret i indeksgruppen.

Diskussion

Det vækker næppe forundring, at to befolkningsgrupper, som de her beskrevne, kan være henvist til at leve under så forskelligartede betingelser, som det er tilfældet. Levevilkårenes ulige fordeling i den danske befolkning har været veldokumenteret gennem tværsnitsundersøgelser, men til dette kendte billede føjer de her fremlagte resultater imidlertid en ny viden om tidsforløbet gennem en hel generation.

De to beskrevne grupper af københavnerbørn identificeredes i barndommen under forskelligartede opvækstbetingelser, og de belastninger, som prægede børnene fra indeksgruppen, skyldtes håndgribelige ydre kår, såsom dårlige boligforhold i slum- og saneringskvarterer, socialt underprivilegerede familier, samt hospitalsindlæggelser i småbarnsalderen. Den udsatte gruppe har således helt fra barndommen måttet bære en anselig belastning og har i denne forstand været genstand for en tidlig social mærkning.

Det samlede billede, som tegner sig ved sammenligningen mellem de to grupper efter at de er nået skelsår og alder er, at indeksgruppen i samtlige undersøgte livsforhold var markant ringere stillet end referencegruppen. Ikke blot konstateredes det, at indeksgruppen måtte bære en betragtelig ophobning af belastninger i henseende til sociale problemer, arbejdsløshed, hospitalsindlæggelse og kriminalitet. På hvert af disse områder viser merbelastningen sig desuden som en bred vifte af konkrete problemer.

De mange brikker, som betragtet hver for sig kan virke mindre betydningsfulde, samles dog til et tungtvejende socialt portræt af en gruppe, der øjensynlig er henvist til at leve i en livsvarig underprivilegering.

Undersøgelsen dokumenterer, at selv i velfærdsepokens Danmark, under højkonjunktorens gunstige økonomiske betingelser, var klasseforskellene i børnenes opvækstvilkår helt afgørende for en lang række områder af deres senere livsmuligheder og udviklingsbetingelser. Den gruppe, som voksede op under belastende vilkår, var og forblev en social tabergruppe. Lige fra fødslen havde de forøget sygelighed, og som voksne blev de indlagt på somatiske såvel som psykiatriske afdelinger væsentligt hyppigere end gennemsnittet. Tidligt løb de ind i problemer med børneværnsager og ungdomsfængsling, og som voksne fik de alvorlige problemer, der ytrede sig som kriminalitet, narkomani, alkoholisme og selvmordsforsøg. Mange blev marginaliseret i forhold til arbejdsmarkedet, og allerede inden 40-års alderen var der en betydelig overforekomst af pensionister, ligesom arbejdsløsheden ramte dem særligt hårdt, da 70'ernes krise satte ind.

Selv i det lange perspektiv over en hel generation, opvejer classesamfundets sorteringsmekanismer således velfærdssamfundets udglætningsforsøg. De børn, der blev sat i usle opvækstbetingelser præget af sygelighed og dårlige materielle kår, skiller sig stadigvæk som voksne mennesker ud fra den gennemsnitlige storbybefolkning med et bredt spektrum af sociale og helbredsmæssige belastninger.

De udprægede forskelle, som undersøgelsen dokumenterer, er udtryk for, at bestemte grupper blandt »velfærdsgenerationen« i høj grad blev genstand for statsapparatets indgreb og forsøg på at kompensere for de alvorligste konsekvenser af fundamentale samfundsmæssige uligheder.

Samtidig er undersøgelsens resultater et klart vidnesbyrd om, at de grundlæggende forskelle i befolkningens livsbetingelser fortsat følger dybe klassemæssige skel. Hvordan det ville være gået, hvis ikke højkonjunktoren og velfærdssamfundet havde givet deres bidrag, kan vi kun gisne om. Ligeledes lader undersøgelsens resultater os kun ane de mulige sociale og menneskelige konsekvenser af den igangværende økonomiske udvikling og velfærdssamfundets gradvise afmontering.

REFERENCER

1. Christensen, Vagn: Boligforhold og Børnesygelighed. En undersøgelse af hospitalsindlæggelsen under forskellige boligforhold. København 1956.
2. Jonsson, Gustav: Det sociala arvet. Stockholm 1969.
3. Hansen, E. J.: Fordelingen af levevilkårene. Socialforskningsinstituttets publikation nr. 82, København 1972.
4. Greve, Vagn: Kriminalitet som normalitet. Juristforbundets forlag, København 1972.
5. Andersen, Tavs Folmer: Livsbetingelser for en højkonjunkturgeneration af københavnske arbejder- og mellemlagsbørn. Forundersøgelsesrapport. Rapport nr. 15, Institut for social medicin. København 1979.
6. Andersen, Tavs Folmer: Børns opvækstvilkår i langsigtet perspektiv — en socialmedicinsk forløbsundersøgelse gennem tre årtier. Rapport nr. 23. Institut for social medicin. København 1981.

Adresser: Tavs Folmer Andersen,
Institut for social medicin, Københavns Universitet,
Juliane Maries Vej, DK 2100 København Ø.
Flemming Balvig,
Kriminalistisk Institut,
Sct. Peders Stræde 19, DK 1453 København K.

MEDDELELSE FRA REDAKTIONEN

Efter at Nils Jareborg er vendt tilbage til Sverige, indtræder han på ny som redaktør. Redaktionen takker Sten Heckscher for hans fortræffelige indsats som stedfortræder.

Samtidig byder vi den nye norske redaktionssekretær, Halvor Kongshavn, velkommen.

Som det vil ses, har NTFK stillet et antal sider til rådighed for Nordisk Samarbejdsråd for Kriminologi. I fremtiden vil samarbejdsrådet i disse særskilt paginerede bilag til NTFK have mulighed for at orientere vore læsere om, hvad der sker på dette område.

V. G.